

УДК 159.923

Кононенко О. І.

кандидат психологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

e-mail: oksana.kroshka@gmail.com

ORCID ID 0000–0001–8676–7410

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглянуті та проаналізовані основні теоретичні підходи до вивчення проблеми гендерних особливостей прояву перфекціонізму особистості. За останніми дослідженнями, перфекціонізм пов'язаний з багатьма особистісними особливостями та має різноманітні особливості прояву. Феномен перфекціонізму визначається, як інтегративна особистісна характеристика, що проявляється у прагненні до досконалості, встановленні високих стандартів виконання діяльності, пред'явленні високих вимог до себе і до інших; тісно пов'язана з різними сферами особистості; обумовлює особливості соціальної адаптації та має гендерні особливості в реальному житті.

Ключові слова: гендерні особливості, особистість, перфекціонізм, перфекціоністські установки.

Постановка проблеми. Проблема перфекціонізму є актуальною та своєчасною для сучасного психологічного знання. У психології досліджень в цій області стає все більше, проте вони нечисленні. В Україні проблема перфекціонізму вивчається порівняно недавно та переважно вона спрямована на теоретичний аналіз зарубіжних досліджень, тоді як в зарубіжній психології наукові уявлення про перфекціонізм представлені широко. Традиційно перфекціонізм розглядався як універсальний глобальний феномен, який справляє вплив на всі сфери життя людини. Однак в останні роки в науковій літературі відзначається стійка тенденція до більш диференційованого підходу до перфекціонізму і до самостійного вивчення його специфічних форм.

За останніми дослідженнями, перфекціонізм пов'язаний з багатьма особистісними характеристиками та має різноманітні ступені прояву, а саме гендерні особливості.

Мета статті — теоретично обґрунтувати та описати гендерні особливості прояву перфекціонізму особистості.

Виклад основного матеріалу. Перфекціонізм як прагнення наслідувати надмірно високі стандарти розглядається як багатовимірний особистісний конструкт, проте питання про його внутрішню психологічну структуру залишається в науці відкритим та дискусійним. Уточнення структури перфекціонізму дозволить виділити важливі напрямки коректувальної та профілактичної роботи. Складність використання цього теоретичного конструкту пов'язана також з тим, що переважна більшість досліджень

представлена у зарубіжних джерелах, вітчизняний науковий простір не має достатньої кількості самостійних та систематичних досліджень різних аспектів перфекціонізму особистості та його можливих наслідків.

На даний момент проведено серію досліджень, які переконливо демонструють, що перфекціонізм не завжди «глобальний» і часто впливає лише на певні, найбільш значущі для людини області життя. Таким чином, якщо людина є перфекціоністом в одній сфері діяльності, вона не обов'язково буде прагнути до досконалості в усьому іншому. Так, дуже показові результати були отримані в дослідженнях, присвячених вивченню перфекціонізму в областях спорту і навчання. У них було показано, що члени університетських спортивних команд демонструють дуже високий рівень перфекціонізму в сфері спортивних досягнень, але при цьому їм абсолютно не властиві перфекціоністські установки в навчальній діяльності [5]. Характерно, що у академічно обдарованих підлітків, навпаки, були вкрай високі показники перфекціонізму, спрямованого на навчання та успішність, в той час як прагнення до досконалості в спортивній сфері у них знаходилося на середньому рівні [8].

Концепція специфічних форм перфекціонізму отримує емпіричні підтвердження і в наукових працях, в яких використовуються не тільки кількісні, а й якісні методики. Зокрема, у дослідженні, проведеному на вибірці людей, які ідентифікували себе як перфекціоністів, випробуванам в рамках інтерв'ю пропонувалося перерахувати сфери свого життя, які найбільшою мірою піддаються впливу їх перфекціоністських установок [9]. Отримані результати говорять про те, що навіть серед перфекціоністів практично не було людей, які заявляли б, що вони схильні встановлювати високі стандарти діяльності в усіх сферах свого життя. Важливим підсумком цього дослідження також було виявлення ряду гендерних відмінностей за цією ознакою. Так, більше половини випробовуваних жіночої статі повідомили про те, що їх перфекціонізм відіграє важливу роль у сфері домашнього побуту, в той час як в чоловічій вибірці про це заявили лише кілька випробуваних.

В одному з наймасштабніших досліджень з даної проблематики, проведеному британськими вченими, вивчалися перфекціоністські тенденції в 22 різних сферах життя [10]. Одним із завдань цієї роботи була перевірка вищеописаної ідеї про те, що перфекціоністи прагнуть до досконалості у всіх сферах життя

J. Stoeber і F. S. Stoeber вважають, що результати їх дослідження спростовують тезу канадських колег, оскільки у більшій частини випробуваних високі показники по перфекціонізму виявлялися лише в декількох ізольованих областях [10]. У той же час в рамках дослідження простежується закономірність, співзвучна ідеям G. Flett і P. Hewitt: чим вище рівень загального перфекцізму у випробованого, тим в більшій кількості сфер життя у нього проявляються перфекціоністські тенденції [7].

Найсучасніше відоме нам дослідження, проведене в руслі концепції специфічних форм перфекціонізму, належить групі вчених під керівництвом А. Наає [6]. Основними завданнями даної роботи були вивчення

відмінностей у вираженості перфекціонізму у студентів в 5 сферах їхнього життя, а також виявлення гендерних відмінностей у показниках перфекціонізму. Однією з переваг цього дослідження було вимірювання як позитивного, так і негативного видів перфекціонізму в кожній із сфер. Результати математичної обробки отриманих даних свідчать на користь досліджуваної концепції: у студентів виявилися значущі відмінності у вираженості і позитивного, і негативного перфекціонізму в різних сферах життя. Крім того, були виявлені специфічні гендерні патерни в вираженості досліджуваного феномена. Так, наприклад, позитивний перфекціонізм у сфері академічної успішності був значимо вищим у дівчат, а у сфері фізичної активності — у юнаків [6].

У дослідженні Anne Haase з колегами (2013) вивчався перфекціонізм у студентів в наступних сферах життя: 1) університет / робота, 2) міжособистісні відносини, 3) фізична активність, 4) домашній побут, 5) зовнішність. Основним завданням дослідження було виявлення відмінностей у вираженості негативного і позитивного перфекціонізму у вищезазначених сферах, а також виявлення гендерних відмінностей. Результати показали, що в групі дівчат найбільш високий рівень негативного перфекціонізму виявляється в областях навчання та зовнішності; у чоловіків же статистичних відмінностей по виразності негативного перфекціонізму виявлено не було [6].

Всі вищеописані дослідження вказують на особливу значущість вивчення перфекціонізму, спрямованого на зовнішність, з цілого ряду причин. По-перше, у цій сфері значне число людей демонструють тенденції до перфекціонізму. Крім того, очевидно, перфекціонізм в даній сфері носить якийсь «злоякісний» характер і пов'язаний з найбільш дезадаптивними формами загального перфекціонізму, а також з психологічним неблагополуччям. І нарешті, виявлений зв'язок з соціально-приписуваним перфекціонізмом говорить про те, що фізичний перфекціонізм, на відміну від перфекціонізму в інших сферах життя, більшою мірою мотивован не внутрішніми, а зовнішніми соціальними чинниками. Як показують дослідження, найбільш важлива роль належить засобам масової інформації — тобто соціально пропонованим перфекціонізму.

У роботі П. М. Тарханової вперше була зроблена спроба вивчення сімейних факторів, що сприяють формуванню фізичного перфекціонізму. Результати кореляційного і регресійного аналізу підтвердили третю гіпотезу нашого дослідження і дозволили зробити висновок, що дисфункціональні емоційні комунікації в батьківській родині вносять істотний внесок у формування фізичного перфекціонізму у молоді. При цьому найбільш значущими для дівчат стають фактори батьківської критики, зовнішнього благополуччя і сімейного перфекціонізму. У той час як у групі юнаків статистично значущим є внесок тільки перших двох факторів. Таким чином, можна зробити висновок, що незалежно від статі молодих людей формуванню у них фізичного перфекціонізму сприяє часта критика з боку батьків, а також їх прагнення приховувати свої проблеми і складнощі від оточуючих, демонструючи їм лише ідеальний і благополучний «фасад».

У випадку з дівчатами також важливим фактором виявляється сімейне виховання в душі надзвичайно високих стандартів і прагнення до досконалості. Показово, що у юнаків подібний стиль виховання далеко не завжди призводить до формування у них фізичного перфекціонізму. Можна припустити, що це пов'язано з певними гендерними стереотипами: так, у сучасному світі досконалість дівчат обов'язково має включати в себе максимально привабливі зовнішні дані, в той час як юнаки можуть задовольнитися високі амбіції своїх батьків і в інших сферах [3].

Деякі дослідники вказують на певні гендерні відмінності проявів перфекціонізму молоді. Зокрема, К. Паркер та Х. Стампф встановили, що молоді люди чоловічої статі мають вищі показники за шкалами особистих стандартів та батьківського критицизму [11].

Деякі автори вважають, що свій внесок у формування перфекціонізму може зробити і статевоїдентичність. Г. Аріна і С. Мартинов з'ясували, що у сфері ціннісних орієнтацій людей, схильних до перфекціонізму, гіпертрофована значущість зовнішньої привабливості й відповідності сучасній моді, а в системі їх самовідношення спостерігається дефіцит упевненості в собі й самоповаги [4].

Так, у працях А. Распопової встановлено, що на розвиток перфекціонізму найбільше впливають: мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдач, локус контролю, схильність до консерватизму й конформізму, тривожність, самооцінка. З віком кількість особових детермінант, що впливають на його прояв, знижується; показано, що максимальна взаємозумовленість перфекціонізму і особистісних властивостей має місце в підлітковому віці за рахунок найбільшої чутливості до перфекціоністських вимог, стійкість до яких виявляється з дорослішанням; представлені гендерні особливості прояву перфекціонізму, які полягають у тому, що жінки більше орієнтовані на перфекціоністські вимоги, що висуваються соціальним оточенням, а чоловіки — на вимоги власної особистості [2].

В результаті гендерного аналізу перфекціонізму встановлено, що в підлітковому віці схильність пред'являти високі вимоги до себе більш характерна для дівчаток, що пояснюється тим, що для них більш характерна готовність ставити для себе високі цілі і пред'являти високі вимоги до себе, що є компонентом їх особистісної зрілості. У юнацькому віці рівень перфекціоністських вимог вище у юнаків з причини впливу гендерних установок, пов'язаних з успішністю чоловіків. Гендерних відмінностей між спортсменами ранньої дорослості не встановлено, що вказує на ймовірність формування у них перфекціоністських установок незалежно від статі в силу специфіки спорту. Гендерна специфіка перфекціонізму, орієнтованого на себе, більшою мірою проявляється в підлітковому віці, коли дівчатка випереджають хлопчиків у розвитку і можуть перевершувати їх за рівнем сформованості особистісних властивостей, особливо це проявляється в спорті. У віці ранньої дорослості перфекціонізм формується незалежно від статі і обумовлений включеністю в спорт. Дівчатка-спортсменки більше, ніж хлопчики, схильні до перфекціонізму, тоді як в юнацькому віці в силу гендерного стереотипу мужності, який спонукає юнаків до прагнення до

успіху, вони перевершують дівчат за рівнем перфекціонізму. У підлітковому віці характер гендерних відмінностей у тих, хто займається і не займається спортом, ідентичний, тоді як з віком він змінюється — гендерні відмінності виявляються у спортсменів юнацького віку, а у тих, хто не займається спортом, аналогічні відмінності спостерігаються тільки у віці ранньої дорослості. З віком у спортсменів має місце зростання високих значень перфекціонізму в процентному відношенні, а у вибірці тих, хто не займається спортом, такого не спостерігається, що підкреслює специфіку впливу спорту на сприйняття перфекціоністських вимог до діяльності спортсменів, пов'язаних з високим рівнем очікувань результативності та успішності їх діяльності [2].

Згідно з дослідженням О. Є. Войскунського та інших, за допомогою методу «модель етичного квадрата» виявлено значущі вікові та гендерні відмінності етичних установок. Основні гендерні відмінності за тематикою моральних висловлювань відносяться до перфекціонізму. Дівчата значимо частіше, ніж юнаки, торкалися питань втілення ідеального образу, самовдосконалення, протидії спокусам і інших елементів даної етичної спрямованості. При цьому значущі відмінності відносяться тільки до параметрів «Я» і «Реальність». Що стосується параметрів «Мережа» і «Інший», то між представниками чоловічої та жіночої статі не виявлено суттєвих відмінностей по категорії перфекціонізму. У той же час у юнаків частіше зустрічалися висловлювання, пов'язані з альтруїстичними проявами у інших людей. Можливо, подібні тематичні уподобання відображають велику практичну спрямованість у юнаків та велику роботу над власним образом у дівчат [1].

В цілому можна зробити висновок, що не тільки традиційне вивчення глобального перфекціонізму, але і дослідження його специфічних форм є вкрай актуальним і перспективним завданням сучасної психології, продиктованої запитами практики.

Висновки. Феномен перфекціонізму визначається як інтегративна особистісна характеристика, що проявляється у прагненні до досконалості, встановленні високих стандартів виконання діяльності, пред'явленні високих вимог до себе і до інших; тісно пов'язана з різними сферами особистості; обумовлює особливості соціальної адаптації та має гендерні особливості в реальному житті.

Список використаних джерел і літератури

1. Войскунский А. Е., Евдокименко А. С., Федунин Н. Ю. Этическая направленность подростков и молодежи в социальных сетях. Психологические исследования. — 2014. — 7(37), 2. — Режим доступа: <http://www.psystudy.com/index.php/num/2014v7n37/1036-voiskounsky37.htm>
2. Распопова А. С. Особенности взаимосвязи перфекционизма и личностных свойств спортсменов / А. С. Распопова // Материалы Всероссийского форума «Молодые ученые-2010». — М. : Физическая культура, 2010. — С. 171–172.
3. Тарханова П. М. Физический перфекционизм как фактор эмоциональной дезадаптации у современной молодежи: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13 / Тарханова Полина Михайловна. — Москва, 2014. — 25 с.

4. Чепурна Г. Л. Соціально-психологічні особливості перфекціонізму молоді: дис. ... канд. психолог. наук: спец. 19.00.05 — «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Чепурна Ганна Леонідівна. — Ч., 2013. — 418 с.
5. Dunn J. G. H., Gotwals J. K., Causgrove Dunn J., & Syrotuik D. G. (2006). Examining the relationship between perfectionism and trait anger in competitive sport. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 4, 7–24.
6. Haase A. M. Domain-specificity in perfectionism: Variations across domains of life [Text] / A. M. Haase, H. Papavassiss, R. G. Owens// *Personality and Individual Differences*. — 2013. — Volume 55, № 6. — P. 711–715.
7. Hewitt P. L. Perfectionism traits and perfectionistic selfpresentation in eating disorder attitudes, characteristics, and symptoms [Text] / P. L. Hewitt, Flett, G. L., Edige.
8. McArdle, S. 2010. Exploring domain specific perfectionism. *Journal Of Personality*, 78, 2, P. 493–508.
9. Rice K. G.; Ashby J. S. An efficient method for classifying perfectionists. *Journal of Counseling Psychology*, Vol 54(1), Jan 2007, 72–85.
10. Stoeber J. The 2 x 2 model of perfectionism: A critical comment and some suggestions. [Text]/ J. Stoeber // *Personality and Individual Differences*. — 2012. — № 53 (5). — P. 541–545.
11. Stumpf H. A hierarchical structural analysis of perfectionism and its relation to other personality characteristics / H. Stumpf, W. Parker // *Personality and Individual Differences*. — 2000. — Vol. 28 (5). — P. 837–852.

References

1. Vojskunsij A. E., Evdokimenko A. S., Fedunina N. Ju. Jeticheskaja napravlennost' podrostkov i molodezhi v social'nyh setjah. *Psihologicheskie issledovanija*, 2014, 7(37), 2.-[rezhim dostupu: <http://www.psystudy.com/index.php/num/2014v7n37/1036-voiskounsky37.htm>]
2. Raspopova A. S. Osobennosti vzaimosvjazi perfekcionizma i lichnostnyh svojstv sportsmenov / A. S. Raspopova // *Materialy Vserossijskogo foruma «Molodye uchenye-2010»*. — M. : Fizicheskaja kul'tura, 2010. — S. 171–172.
3. Tarhanova Polina Mihajlovna. Fizicheskij perfekcionizm kak faktor jemocional'noj dezadaptacii u sovremennoj molodezhi: avtoreferat dis.... kandidata psihologicheskikh nauk: 19.00.13 / Tarhanova Polina Mihajlovna- Moskva, 2014. — 25 s.
4. Chepurna G. L. Social'no-psihologichni osoblivosti perfekcionizmu molodi dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psiholog. nauk: spec. 19.00.05 — «Social'na psihologija; psihologija social'noi roboti»/ Chepurna Ganna Leonidivna. —Ch., 2013. — 418 s.
5. Haase, A. M. Domain-specificity in perfectionism: Variations across domains of life. [Text]/ A. M. Haase, H. Papavassiss, R. G. Owens// *Personality and Individual Differences*. — 2013. — Volume 55, № 6. — P. 711–715.
6. Hewitt, P. L.; Flett, G.; Ediger, E. (1995). «Perfectionism traits and perfectionistic self-presentation in eating disorder attitudes, characteristics, and symptoms». *International Journal of Eating Disorders* 18 (4): 317–326.
7. McArdle, S. 2010. Exploring domain specific perfectionism. *Journal Of Personality*, 78, 2, pp493-508.
8. Rice, Kenneth G.; Ashby, Jeffrey S. An efficient method for classifying perfectionists. *Journal of Counseling Psychology*, Vol 54(1), Jan 2007, 72–85.
9. Stoeber, J. The 2 x 2 model of perfectionism: A critical comment and some suggestions. [Text]/ J. Stoeber // *Personality and Individual Differences*. — 2012. — № 53 (5). — P. 541–545.
10. Stumpf H. A hierarchical structural analysis of perfectionism and its relation to other personality characteristics / H. Stumpf, W. Parker // *Personality and Individual Differences*. — 2000. — Vol. 28 (5). — P. 837–852.

Кононенко О. И.

кандидат психологических наук, доцент

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЙ ПЕРФЕКЦИОНИЗМА ЛИЧНОСТИ

Резюме

В статье рассмотрены и проанализированы основные теоретические подходы к изучению проблемы гендерных особенностей проявления перфекционизма личности. По последним исследованиям, перфекционизм связан со многими личностными характеристиками и имеет разнообразные особенности проявления. Феномен перфекционизма определяется как интегративная личностная характеристика, проявляется в стремлении к совершенству, установлении высоких стандартов выполнения деятельности, предъявлении высоких требований к себе и к другим; тесно связана с различными сферами личности; обуславливает специфику социальной адаптации и имеет гендерные особенности.

Ключевые слова: гендерные особенности, личность, перфекционизм, перфекционистские установки.

O. I. Kononenko

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

Odessa I. I. Mechnikov National University

GENDER FEATURES OF MANIFESTATIONS OF PERSON PERFECTIONISM

Abstract

The article considers and analyzes the main theoretical approaches to the problem of gender-specific manifestations of person perfectionism. According to recent studies, perfectionism is associated with many personal characteristics and different features.

The problem of perfectionism is relevant and timely for the modern psychological knowledge. In psychology, studies in this field are becoming more and more increasing, but they are still not sufficient. In Ukraine, the problem of perfectionism being studied only recently and mostly it focuses on just a theoretical analysis of foreign research, whereas in foreign science examinations of perfectionism are well represented.

According to recent studies, perfectionism is associated with many personal characteristics and has a variety of features, in particular gender characteristics.

The purpose of the article is theoretically justify and describe gender-specific manifestations of perfectionism. The phenomenon of perfectionism is defined as an integrative characteristic that manifests itself in the pursuit of excellence, setting high standards fulfillment activities, presenting high demands on themselves and others, is closely related to the various spheres of the individual, determines the conditions of social adaptation and has a gender characteristics in real life..

In general it can be concluded that not only the traditional study of global perfectionism, but studies of its specific forms is extremely relevant and promising task of modern psychology, dictated by practical needs.

Key words: gender characteristics, personality, perfectionism, perfectionist installation.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2015